

(Részlet Szteván Jakovlyevics »ÁRNYALAKCK« című regényéből)

Elmult dél, amikor a motozás befejeződött és valamennyi foglyot a föld alatti helyiségekbe tereltek. A polgári gestaposok visszavonultak, az őrség kiállt a figyelőtornyokba és a bástyafalakra, Mayer azonban még mindig ott csellengett a folyósókon, két puskás és egy kopót vezető katona kíséretében, s ordítása messze elhallatszott.

— Mayer provokál bennünket és minduntalan elő-előrántja revolverét. Figyelmeztetni kell az embereket, hogy kerüljék — szólta Lazárevics.

— Én őt jól emlékezetembe véstem — toldotta meg Petrovics főhadnagy.

— Kis híjja, hogy az étellel nem fizettem. Hajszálon múltott.

— Mikor?

Az erődítmény központi előcsarnokában álltak, hogy egy kis levegőt szippantsanak. Petrovics főhadnagy mesélt.

— Akkor, amikor hatvanad magammal megszöktem Biberakból. Egész Németország, kezdve az aggastyánoktól és a hitlerifjaktól a csendőrséggig üldözőbe vett bennünket. Mi mindjárt csoportokra oszlottunk. Velem még hárman voltak. Csak éjjel mentünk, nappal pedig bozótokban és árkokban rejtőztünk, mozdulatlanul. Mig szép volt az idő, valahogy csak kibírtuk. Nappal rendszerint hárman aludtunk, egyikünk pedig váltásban őrködött . . . Egy nap elkezdett esni, képzelhetetek, hogy éreztük magunkat, egész nap a vizes földön fekve. Mégis haladtunk. Egy falu közelében, éppen hogy elhelyezkedtünk az est kivárására, amikor belénkbotlik egy farka falusi kutya, s ugatásba fog. Mi szöknénk, de jönnek a kutyák minden oldalról. A házakból előbukkannak a helybeliek, s egyszercsak ott teremnek a tábori csendőrök.

— Hände hoch! És kész. Bekísértek a legközelebbi város börtönébe, ott kihallgattak, fölpofoztak és megfenyegettek bennünket. Csak este hagytak egy kicsit békében. Noha éhesek és szomjasak voltunk, elvetettük magunkat a deszkán és elaludtunk . . .

— Jó, de hol van itt ez a Mayer?

— Majd most meghallod . . . Megvirradt, amikor berontottak hozzánk a börtönbe és megparancsolták, hogy készüljünk föl az útra. Miközben kifelé haladtunk az épületből, négy acélsisakos, fegyveres katona állt elénk. Az egyik mindjárt ránkkialtott: »Hände hoch!«, és hozzátette: »Aki leereszti a kezét, mindjárt lelőjük. Vorwärts!«

— Fölemelt kezekkel, katonákkal körülfogva, elindultunk a kijárat felé. Azt hittem, ha kiérünk az utcára, megengedik, hogy leeresszük a kezünket. Az egyik őrhöz fordultam engedélyért. Jaj, anyám, amikor puskatussal hátbavágott, orral nekirepültem az előttemjárónak. Képzeljétek el most azt a menetet a népes városon át: mi négyen libasorban, fölemelt kezekkel, és négy katona lövésre kész puskával . . . Az emberek megállnak, néznek bennünket, de arcukon nem látni se tiltakozást az ilyen bánásmód ellen, se irántunk érzett részvétet, csak kíváncsiságot, mintha kétlábban cammogó medvét néznének. Azt hiszem, legrosszabbak voltak az öregasszonyok, akik alighanem fiaikat vesztették a háborúban. | Összeszorított szájjal és kárörvendő tekintettel nezték bennünket, egyik pedig odavetette: »Miért őrzitek őket? Miért nem lövitek le őket?« . . . Mentünk lehorgasztott fővel. A kezeink már kezdtek fájni. Vállamban fájdalmat éreztem, könyököm el-ellankadt, tenyerem a fejem fölé konyult. Bár kezemben már nem volt többé vér, akaratom megfeszítésével föl-fölegyenésítettem, és összeszedtem minden erőmet, hogy abban a helyzetben tartsam. Elöttem egy jó társam, Sztánkó lépkedett, s figyeltem, hogy hol a jobb, hol a bal keze lankadt el. A vasútállomás pedig messze van. Már húsz perce megyünk fölemelt kezekkel. Hátizsákjaink horzsolnak, s mintha húznának bennünket vissza . . . Alig lépkedtem. Egy pillanatban elfogott a gyöngeség, hogy lesz, ami lesz, leereszttem a kezem és odakiáltom: »Lőjj!« . . . A mögöttem haladó társam nyögött, s az én szemem előtt is ködösödött. Éreztem, hogy a fejem fölött összekulcsolt ujjaim elzsibadtak, s ujjaim minduntalan szétkapcsolódnak. Egy utcasarok mögött végre-valahára föltűnt a vasútállomás. Összeszedtem utolsó erőmet, remélve, hogy ott leereshetjük kezeinket.

Ugyanabban a sorrendben áthaladtunk a vasútállomás zsúfolt várótermén, s kimentünk a perronra. Egy gyermek fölkiáltott, anyja kezét húzva: »Mama, mama, nézd, mit csinálnak ezek!« Az anya megsímogatta gyermeke fejét. tisztán hallottam, amint ezt mondta: »Csitt! Ezek gonosztevők!«

Az örök megállítottak bennünket a perrón közepén, s megparancsolták, hogy forduljunk a fal felé, továbbra is fölemelt kezekkel. Hárman elmentek valahová, egy pedig ott állt mögöttünk két méterre, szétvetett lábakkal, hátunk felé irányított puskával. Ködös szemmel nézem a falat, erőteljesen lélekzem, hogy kissé megemelhessem kezeim, melyek hirtelen és mind sűrűbben el-ellankadnak, reszketnek. Úgy rémlik, mintha fölülről valami rámnehezede, s össze kell roppanom a súlya alatt. Mellettem áll Sztánkó, halkán nyöszörög, behunyja szemét s hátraveti fejét, előre-hátra imbolyog, s egyszerre lehanyatlanak a kezei. Rettenetes dörrenés! Becsuktam a szemem. Valami lezuhant mellettem és megütötte a lábamat. Egy gyermek sikoltózott. Mélyen lélegezve, kinyitottam a szemem. Tőlem jobbra üresség. Lehajtottam a fejem, és egész testem remegni kezdett. Sztánkó lent feküdt, falhoz támasztott fejjel, szeme félig nyitva, szájából pedig patakozott a vér, folyt le az arcán és a kövezetre csorgott. Szerettem volna fölajdulni. A halálveszély előtt azonban összeszorítottam a fogaimat és erősen összekulcsoltam ujjaimat.

A szemem előtt kép lebegett valamilyen göbről, fonatról, kötegről . . . tele vörös szikrácskákkal. Tudatomban mint utolsó segélykiáltás kong: »Tarts ki, tarts ki, kösd szorosabbra a göböt . . . még erősebben, erősebben!« — és én szorítom az ujjaimat, a fejem pedig előre-előrebukik. Ekkor valami földübörgött, mint a vonat, a néptömeg zajongani kezdett. Megjött az a három ór is, s én csak annyit hallok: »Bravó!« s aztán valaki megrázott. Egy acél-sisakos vadállati arcot láttam, valamit morgott, s a szerencsétlen Sztánkóra mutogatott. A kezeim azonban elhaltak. Úgy éreztem, mintha száz meg száz tű szurkálna. Az örök üvöltöttek, s alig értettem meg, hogy be kell vinnünk Sztánkót a vonatba. Mi hárman fölemeltük. Vértócsa maradt alatta. Feje hátrahullott, katonasapkája leesett. Ketten a vállánál fogva tartotuk, a harmadik pedig átkarolta lábait, s elindultunk egy harmadosztályú vagon felé. Az örök utat vágtak előttünk. A beszállásnál ügyeltünk rá, hogy meg ne üssük, s lassan emeltük, előbb a lábát helyezve a vagon padlójára, s mindig vízszintesen tartva testét. Az ór fölhördült, durván megragadta a lábát és behúzta, ránkordítva: »Los!« Bevittük egy különfülkébe, s egy padon akartuk elhelyezni, az ór azonban ránkörmedt, a padlóra mutatva. Leeresztettük, mi pedig magunk alá húztot lábakkal leültünk az egyik padra. Három ór a a másik padon helyezkedett el, a negyedik az ajtó elé állt. Aki a kijárat előtt állt, ránk kiáltott: »Hande hoch!«, vezetőjük azonban megengedte, hogy könyökünket a testünkhöz szorítsuk, a tenyerünket pedig előrenyújtsuk. S így ültünk két órán át a biberaki táborig . . . Itt nagy fogadtatásban részesültünk. Egy fél század katona jött elénk, élükön ezzel a Mayer főhadnaggyal. A rangidős ór elébe lépett, hogy jelentést tegyen. Aztán leszálltunk mi, Sztánkó holttestével.

— Ahá . . . persze, persze! — ujjongott Mayer, kezét dörzsölgve, majd a fősorakozott katonák felé fordult: »Ime, így kell a szolgálatot teljesíteni!« Aztán odalépett mindegyik őrhöz, kezét fogott velük s azt mondta: »Bravó!« Ekkor fejével felénk intve, megkérdezte: »Miért nem lőtétek le ezeket a szemeteszsákokat is?!«

Petrovics megrázta fejét és fősóhajtott:

— Ha csak eszembe jut ez az eset, remegni kezdek. Ime, most ez a Mayer itt van, s csinál majd valami fölfordulást — fejezte be meséjét Petrovics főhadnagy.

Reggel korán, míg a hadifoglyok takarítottak és jöttek a mosdásról, belépett a szobába Kárics ezredes, s még az ajtóból mondani kezdte:

— Nem tűrhetjük és nem szabad tovább túrnunk a németeknek ezt a bánásmódját. Be kell végtére látniok, hogy mi nem vagyunk indusok, még kevésbé olaszok, akik a falakra azt írják: »Hagyjatok föl minden reménnyel, ti kik ide beléptetek!« Ha már úgy alakul a helyzet, hogy föl kell hagynunk minden reménnyel, akkor legalább véssenek emlékezetükbe a németek.

Ekkor körültekintett a szobában, mintha keresne valakit.

— Á itt vagy, Ácó? Gyere le az ágyról és írj!

— Mi paprikázta magát így föl korán reggel? — tudakolódzott Ácó mosolyogva, s az asztalhoz ült.

Kárics előhúzott egy cédulát a zsebéből, leült a pad végére és így szólt:

— Írd, amit mondok, ti többiek pedig hallgassatok ide! Elkészültél?

— Mehet . . .

— »A «Bismarck» erődítmény német tábornisztiének . . .« A »Bismarck« -ot tedd idézőjelek közé! . . .

— Annyit talán tudok — feleli Ácó gúnyosan.

— Kérem . . . »A jugoszláv tiszteket illető sértegetései, melyeket »banditák«, »szemétnépség« és tisztességes társaságban nem használatos más gyalázó szavakkal vágott a szemünkbe, arra kényszerítettek, hogy közöljem önnel a következőket: az ilyen sérelmek megtorlására a tisztességes embernek csak egy módja van, ez pedig: a párbaj«. Új bekezdés . . .

— Mit mondtál, ezredes elvtárs?! — kérdezte megdöbbenve Gyóka.

— Azt, amit hallottál. Kihívom párbajra azt a bitang Mayert.

A jelenlévő foglyok körülálták az asztalt. Egyesek arcán az elképedéssel határos meglepődöttség tükröződik, másokén ujjongás, de valamennyiöknek tágra meredt a szeme és mosolyra húzódott a szája. Bár veszélyes a játék, s talán éppen ezért, mindnyájan följajzottak és készek fölvenni a harcot, tekintet nélkül a kínos következményekre.

— Írd tovább, új bekezdés! »Helyzetünk azonban most különböző. Ön a Német Birodalom tisztje, én pedig mint jugoszláv tiszt hadifogoly vagyok. Tudom, hogy ön ebben a pillanatban nem nyujthat nekem ilyen lovagias elégtételt. Ezért, apellálva az ön katonai jóneveltségére, követelem, hogy a lovagias elégtételt adja meg nekem a háború után. Ha Németország győz, önnek semmi se lesz útjában, hogy ezt megtegye, mert én az önök kezében vagyok. Ha azonban a mi szövetségeseink győznek, biztosítom, hogy én önt, főhadnagy úr, megtalálom, bárhol legyen, s rákényszerítem, hogy párbaj útján elégtételt nyújtson nekem a sérelmekért. Ehhez még pedig csak annyit: a fegyver megválasztását átengedem önnek.« Ahá, tedd hozzá ezt is: »Ennek a levélnek a másolatát megküldöm a tábor német parancsnokának és a német hadseregparancsnoknak is« — ne gondolja az a kuvasz, hogy csak neki írok és eltépheti a levelet. Legyen, ami lesz! . . . Ne cicázunk! . . . Ácó, fordítsd ezt németre, és délig átadni!

A levelet lefordították és gyöngybetűkkel három példányban megírták.

A tábor, várva a következményeket, meglapult. Egyesek félelemből azt az ellenvetést tették, hogy nem szabad »kötni az ebet a kárhoz«, mert a németek kezében vagyunk, a tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy ők nem respektálnak semilyen konvenciót, s az emberekkel úgy bánnak, akár az állatokkal. Sokan azonban helyeselték, sőt lelkesedtek is, hogy legalább így kifejezésre jut fölháborodásunk, bármi történjék is velük utána.

— Ott van Mayer! — kiáltotta Obrád, a német parancsnokság felé mutatva.

Ácó gyorsan fölkelt, fejére húzta katonasapkáját, s a hídon át a főhadnagy felé ment, aki hadonászva beszélt valamiről. »Vigyázz«-ba állt előtte, katonas tisztegett és átadta a hozzá címzett levelet.

Mayer főhadnagy csodálkozva ránézett a levélre, majd Ácóra, mintha furcsállná a foglyok vakmerőségét, aztán visszájára fordította a levelet, mintha ott keresné magyarázatát, s ekkor egy ideges mozdulattal fölhasította a borítékot. Az épület bejáratában éppen akkor jelent meg a német parancsnok, Siebert ezredes. Ácó tisztelgett Mayernak és a parancsnokhoz lépett, s neki is átnyújtotta a levelet. Már vissza akart fordulni, de eszbe ötlött, hogy jó lesz, ha a hadseregparancsnokhoz címzett levelet is neki adja.

A foglyok valamennyien, csiklandós félelemmel eltöltve, kíváncsian figyelték félhomályos szobáikból a történéseket.

Mayer főhadnagy ironikusan bólogatva olvasott. Akkor egyszerre hahotázni kezdett, de nevetése erőltetett és kesernyés volt. Hirtelen elkomolyodott és dühösen a tábor felé fordult, mintha áldozatot keresne. Aztán elkezdett dacosan sétálni, bizonyára azon gondolkozva, milyenfajta még szigorúbb intézkedéseket kellene tenni.

Ez alatt az idő alatt a tábor német parancsnoka lassan olvasta a levelet, végül összehajtotta az ívet és bement az őrszobába. Onnan nemsokára kijött egy ór és behívta Mayer főhadnagyot.

Most bekövetkezett az a válságos pillanat, amikor a németek minden örülségre képesek. De a parancsnoki épületből nem jött ki senki . . . Csak déltájban lépett ki Mayer, s egész nap nem mutatkozott. A tábor elcsendesedett, várva a további fejleményeket. Azt mesélték, hogy a tábor maradék dandarái, királypárti tisztjei, megbeszélést tartottak és elhatározták: nyilatkozatot adnak a német parancsnoknak, hogy Kárics ezredes kihívásához nekik semmi közük, sőt elítélik az ilyen föllépést. Egyesek azt jósolták, hogy Káricsnak elhúzzák a nótáját, s elviszik egy még rosszabb táborba. Mások úgy gondolták, hogy a némtek megtorló intézkedéseket tesznek, s készek voltak szolidaritást nyilvánítani Kárics ezredes kihívásával. Lyubó pedig így magyarázta a dolgot:

— Ide figyeljeteK, emberek! Az ő teuton agyuk bizonyára megállt az előtt a váratlan esemény előtt, melyben a merészség és vakmerőség mellett van valami lovagias is, ami pedig a német nép hagyományos jellemvonása.

Másnap az őrség épülete előtt megállt egy luxusgépkocsi, s kilépett belőle egy tábornok, a strassburgi hadseregparancsnok. A német katonák és tisztek csattogtatták csizmáikat, kővé meredtek és úgy jártak, mint a gépemberek. Bementek az épületbe és sokáig tárgyaltak. Végül kirohant egy altiszt, s még a hídról kiáltotta:

— Herr Oberst Karitsch!

Kárics ezredes nem sokáig időzött a parancsnokságon. Amikor visszatért a szobába, a foglyok körülvették, a történetek után érdeklődve.

— Bementem és tisztelegtem — mesélte Kárics. — A tábornok fölállt, és levelemmel a kezében azt mondta: »Elofvastam . . . Mayer főhadnagy többé nem szolgál ebben a táborban. A dolgot elintéztnek tekintem.«

— Hurrá! — harsant föl a szobában, és sokan odaléptek az ezredeshez, hogy megöleljék és kezet szorítsanak vele.